

L'AIGUAT DE 1940 A RIBES DE FRESER

[SOFIA CASTILLO I GARCÍA]

La major part de comunitats humanes han buscat la vora dels rius per a establir-s'hi. Ha estat així des del paleolític, quan els grups de caçadors s'instal·laven, provisionalment, al costat d'algun corrent fluvial on sabien que era més fàcil trobar-hi animals, fins a la Revolució Industrial, que va convertir la força de l'aigua, en energia per a les noves màquines.

A la nostra comarca la xarxa fluvial ha jugat un paper protagonista, que explica, en bona part, les raons del seu poblament i que ha condicionat, fins i tot, l'emplaçament i la forma dels nuclis habitats.

Els rius han representat vida, feina i recursos al Ripollès.

Però la relació amb ells no ha estat sempre idíl·lica. Més d'una vegada els rius han deixat de ser fonts de vida per esdevenir portadors de mort i destrucció. Les inundacions no són fenòmens aïllats en el nostre país. Més enllà de l'explicació geogràfica que tots coneixem, —el clima mediterrani propicia l'aparició de pluges torrencials a la tardor i a la primavera—, estem acostumats a les crescudes: els aiguats formen una part intrínseca del nostre territori. En aquest sentit, les inundacions que va patir la comarca l'any 1940, no van ser excepcionals. N'hi havia hagut al segle XVII, al XVIII i també al XIX, i n'hi va haver després (tots recordem encara les de l'any 1982). El que les singularitza és que es van produir en una comarca immersa de ple en les dures condicions d'una postguerra que obligava a fer mans i mànigues per sobreviure. Era com si la fatalitat, el destí o ves a saber quina força superior, hagués decidit que hom no havia patit prou després de tres anys de lluita.

Quasi tota la comarca se'n va veure afectada, però pel que fa al cas, he escollit el que va passar a Ribes perquè sobre Ripoll ja hi ha altres treballs publicats (v. bibliografia) i perquè la documentació que es conserva a l'Arxiu Municipal és prou detallada com per fer-se una idea bastant aproximada del que va passar.

A Ribes hi conflueixen tres rius: el Freser, el Rigard i el Segadell, que deter-

minen la distribució urbanística de la vila i el seu aspecte extern. Tots tres es van desbordar la nit del 17 d'octubre de 1940. Ben mirat, ja feia dies que plovia, però al migdia d'aquell dijous el Freser i el Segadell van començar a créixer de forma alarmant. Entre la gent que es mirava els rius des dels ponts, atreta per l'espectacle, ja se sentien comentaris que no auguraven res de bo si seguia plovent d'aquella manera.

La nit de dijous a divendres, poca gent va poder dormir a Ribes. La pluja continuava i els rius seguien pujant. Als dos anteriors s'hi va afegir el Rigard, i els ponts, obturats pels troncs i la terra arrossegada, van quedar colgats. En qüestió de minuts, els carrers més propers s'inundaven i es convertien en llits improvisats, d'enormes corrents d'aigua.

Aquesta situació va seguir durant tot el divendres i part del dissabte, fins que, a partir de la tarda d'aquest dia, va deixar de ploure i el nivell dels rius va començar a baixar.

El passeig Guimerà quatre dies després de les inundacions.

El desbordament del Segadell va convertir el carrer de Ntra. de Gràcia en un improvisat riu, tal com es veu a la fotografia.

La crecuda havia estat de tal magnitud que, un mes després, en un informe fet per l'arquitecte municipal, valorant els danys soferts, es diu textualment: "(...) En la actualidad (l'informe data del 16 de novembre) y a pesar de los grandísimos esfuerzos realizados, no se ha podido volver aún a su cauce normal la corriente del río Segadell, que, desviada, circula libremente por las calles de Nuestra Señora de Gracia, General Urrutia - ara Balandrau - y Masana, con evidente perjuicio para sus edificios, algunos de los cuales ya ha sido derribado y otros aún se están seriamente perjudicando (sic)"¹

Després de l'avinguda, l'espectacle que ofería Ribes era desolador: la major part de carrers apareixien plens de fang, de muntanyes de pedres i de grans forats.

Les conseqüències de l'aiguat van ser, no cal dir-ho, catastròfiques: 15 edificis van quedar derruïts, entre ells alguns dels afectats pel bombardeig que havia patit la vila a finals de gener de 1939 i també el que havia estat Cooperativa Obrera abans de la guerra, ocupat en el moment de la inundació per l'anomenat "Auxilio Social" i per un local que actuava com a església, perquè la parroquial, havia estat enderrocada durant la guerra.

Edifici destruït al carrer Massana

Així va quedar el local on s'havia instal·lat l'anomenat "Auxilio Social"

Cases derruïdes al costat del pont de Bruguera

Aspecte de la carretera de Puigcerdà

La majoria de ponts, el de la Margarideta, el de la plaça del Mercat, el de Mas-sana, el de Bruguera... així fins a sis, van quedar destruïts. Les comunicacions van ser un dels sectors especialment afectats i Ribes es va convertir, per uns dies, en una vila absolutament incomunicada. La línia de tren a Puigcerdà, va quedar tallada per les esllavissades. En alguns trams de la carretera de Ribes a Puigcerdà, hi corria lliurement l'aigua, d'altres simplement havien desaparegut. Els camins veïnals que portaven a Queralbs, Ventolà o Campelles, pràcticament van quedar colgats sota enormes quantitats de terra que havien caigut a causa dels despeniments. La carretera de Pardines va quedar totalment inundada pel Segadell.

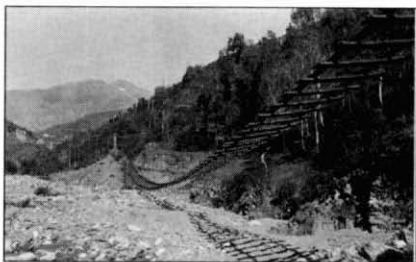
El tren de Ribes a Núria mereix un capítol a part. Van desaparèixer els terraplens i la via va quedar penjada en un tram de més de 100 metres. Però deia que mereix capítol a part perquè el que va passar és una mostra que l'home, amb les seves accions, ha esdevingut, sovint, el culpable de les destrosses que han provocat algunes inundacions i, més d'una vegada, els responsables de les mateixes inundacions. M'explicaré: el tren Ribes-Núria, inaugurat l'any 1931, havia estat construït per la Companyia de Ferrocarrils de Muntanya de Grans Pendents, una societat privada que el va explotar durant els primers temps. Aquesta companyia, va modificar el traçat inicial que havia de seguir la via en deixar Ribes, segurament per motius econòmics, i va fer un pas a nivell al final del carrer de Nostra Senyora de Gràcia.

Com que el riu Segadell corre paral·lel al carrer i els rails l'havien de travessar, es va fer un pont d'una alçada del tot insuficient, com va quedar demostrat en els aiguats: el pont es cegà de seguida i es va transformar en una presa que desviava el cabal del Segadell cap als carrers propers, el de Nostra Senyora de Gràcia, el de Balandrau i el de Massana.

No sembla que l'experiència del que havia pasat el 1940 servís de massa, perquè el 30 de maig de 1942, dos anys després dels fets, un grup de veïns dels carrers

Carretera de Pardines

La via del tren a Núria va quedar penjada a conseqüència dels aiguats

afectats, envien una carta al Governador Civil de Girona on, a banda d'exposar el problema i explicar que el 24 de juny de 1941 i el 28 d'abril del mateix 1942, de nou el pont del tren s'havia obstruït i el Segadell havia tornat a envair els seus carrers, demanen que: "(...) interese del Excmo. Sr. Ministro de Obras Públicas ordene urgentísimamente a la Cía. de Ferrocarriles de Montaña de Grandes Pendientes, que suprima el puente que atraviesa el rio Segadell o le adopte el sistema que los técnicos indiquen, con lo que quedaria solucionado el gravísimo problema que amenaza a unos ochenta edificios y que terminaria irremisiblemente con su destrucción." ²

Als efectes que provocava la inundació dels primers dies, s'afegia la manca d'aigua potable, - el clavegueram havia quedat totalment destrossat-, i d'electricitat. La llum va ser restablerta al cap de poc, però la majoria de centrals elèctriques de la Vall, entre elles la del Molí, la de les Selles, la de Rialb i la del "Carburo", van sofrir desperfectes considerables en les seves instal·lacions. No van ser aquestes les úniques indústries afectades. La majoria de fàbriques del poble feien servir l'aigua com a força motriu. Per això, la destrucció de preses i canals, les va deixar immobilitzades per una llarga temporada. Si afegim a aquest fet, el que moltes van patir directament la riuada en les seves instal·lacions, el panorama no pot qualificar-se més que com a dramàtic.

Entre algunes de les afectades hi hagué el molí paperer de Can Gorra, les tres fàbriques de La Paperera del Freser, la de Filatures de Ribes, S.A., la indústria minaire del Palomar, que va desaparèixer totalment, a més d'alguns molins fariners i algunes serradores. La fàbrica de filats J. Fàbregas Jorba i la del "Carburo", van haver de suportar igualment grans desperfectes.

Tampoc el sector agrícola se'n va lliurar. La desaparició de gran part de les pastures, fou doblement greu, perquè no es degué al dipòsit de material d'al·livió sobre els prats, sinó que prèviament l'aigua s'havia endut el mantell vegetal.

Filatures de J. Fàbregas Jorba

Molí paperer de can Gorra

En el capítol urbanístic, a banda de les cases particulars i dels edificis que es van derruir i que ja hem esmentat, l'aiguat va fer desaparèixer dues terceres parts del Passeig Rigard i va afectar l'Hospital Municipal, l'escorxador, el cementiri i la caserna de la Guàrdia Civil, a més de l'edifici de les Escoles Nacionals, tocat prèviament pel bombardeig de gener de 1939. L'arquitecte municipal diu al respecte: "Debemos hacer mención aquí que el edificio de las Escuelas Nacionales ha sufrido también mucho puesto que, por el presente, no han sido reparados los desperfectos del bombardeo. Este estado de cosas es muy lamentable, pues va a influir en la moral de los hombres del mañana, ya que desde la proclamación de la República los niños no han tenido la debida formación. Ahora, por falta de edificio, no funcionan las escuelas nacionales i los pequeños van desperdigados por las calles, y esto pasa en una población en que se puede decir que también carece de Iglesia, puesto que la parroquial interina, en virtud de la inundación, ha tenido que ser sustituida nuevamente por otra, instalada en un local más defectuoso"³. La preocupació del funcionari per la manca d'escola i d'església i per les possibles conseqüències que això podia provocar en la moral dels "homes del demà", no feia sinó seguir la línia dels temps que corrien.

En quant a desgràcies personals, s'ha d'esmentar la mort d'un home, Evarist Sau Casadellà, que el dia 20 d'octubre, mentre treballava en la neteja del pont de Bruguera, va ser arrossegat pel corrent.

En un primer moment, l'organisme oficial que es va fer càrrec de la situació va ser el Govern Civil. Es va constituir una junta provincial pro-ajut als damnificats per les inundacions, integrada per representants dels estaments que donaven suport al nou règim: l'església, l'exèrcit i la Falange, a banda dels càrrecs oficials corresponents.

El passeig Rigard després de les inundacions

A cada poble es va crear una junta de normalització post-inundacions, que a Ribes estava formada per l'alcalde, Antoni Font Gratacós, el cap provisional de la Falange local, Josep Colet, encarregat de la distribució d'aliments, el cap de la Guàrdia Civil, Miguel Blasco, que s'ocupava de les famílies sense vivenda, el primer tinent d'alcalde, el delegat de la "Confederación Nacional de Sindicatos", i l'anomenat "Jefe de Milicias", a més de quatre regidors que s'ocupaven, respectivament de la beneficència, el repartiment de carn, el de llet i la tresoreria. Com a secretaris de la Junta, hi havia els dos mestres del poble.

El 21 d'octubre des de l'Alcaldia es feien dos bans per prohibir, en el primer, la recollida de fusta, arbres o qualsevol altre objecte de propietat aliena sense permís de l'alcalde i anunciar el repartiment de pa a raó de 100 grams per persona i dia i al preu de 1'10 ptes. per quilo, i per demanar, en el segon, que tots els afectats per les inundacions passessin per l'Ajuntament a fi de fer una declaració jurada sobre els danys rebuts.

El 1942, les instàncies oficials del nou règim, enviaven a tots els Ajuntaments una memòria, elaborada per la "Comisaria General de Regiones Inundadas", en la que es recollien els danys soferts per les regions on hi va haver aiguats i les actuacions efectuades. Aquell mateix any, a l'abril, alguns carrers de Ribes, tornaven a convertir-se en rius improvisats. El pont del ferrocarril a Núria seguia sense arreglar.

BIBLIOGRAFIA CONSULTADA

"Revista de Girona". Dossier *Els aiguats*. Número 160. Setembre-octubre de 1993.

CRIVILLÉ, Florenci. "Anotacions sobre l'aiguat del 1940", a *Annals del Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès*. Volum I. Anys 1981-1982.

FONTS

Arxiu Històric Municipal de Ribes de Freser.

NOTES:

1. Informe del Arquitecto Municipal de Ribas de Freser de los perjuicios sufridos por dicho municipio con motivo de las inundaciones catastróficas ocurridas en los días 17 y 18 de Octubre de 1940. (AHM. Classificador núm. 12. Lligall núm. 4. "Inundaciones. Año 1940")

2. AHM. Classificador núm. 12. Lligall 4. "Inundaciones. Año 1940".

3. Veure nota (1).